

Posudek na disertační práci PhDr. Rostislava Smíška *Císařský dvůr a „dvorská“ kariéra Dietrichsteinů a Schwarzenbergů za vlády Leopolda I.*

Klíčovým pojmem v zadání obsáhlé disertace je slovo kariéra – doslova služební postup, v širším smyslu profesní dráha spojená se společenskou prestiží. Liberální přístup k obsahu termínu - autor jej blíže nedefinuje – pak disertantovi dovolil zabývat se bližšími i vzdálenějšími stránkami dvorské existence úspěšného šlechtice od rodových předpokladů (zásluh), edukační průpravy a stabilizace rodinné situace (sňatky) přes budování různých podpůrných, vlivových a protekčních sítí až po završení v podobě dlouhodobé držby vysokého úřadu a případných peripetií spojených s přední dvorskou pozicí. V tzv. zadním plánu pak lze identifikovat snahu autora doložit na příkladu vybraných osudů změny v chápání role a poslání šlechty v prostředí rostoucí státní centralizace.

Rody Dietrichsteinů a Schwarzenbergů zjevně nebyly zvoleny jako konfrontační případové studie, které by za využití komparativních metod ukázaly různé modely barokních šlechtických kariér a pomohly vymezit prostor, uvnitř něhož se takové kariéry mohly nastartovat a realizovat – členové obou dynastií se v předpokladech a postupech uplatnění u dvora nijak podstatně neodlišovali, jejich osobní příběhy se spíše doplňují v rámci autorem prezentovaného vzorce. Takový výkladový princip nedává možnost činit závěry založené na prosopografii či kolektivní biografii; v textu autor uvedl i další příklady úspěšných dvořanů, nicméně jen v roli personálních potvrzení či ověření již odhalených jevů a vztahů. Lze tedy pouze spolu s autorem mlčky předpokládat, že oba rody zvolily prověřenou kariérní strategii, typickou pro dobového avansujícího aristokrata, a popis jejich jednotlivých součástí vztáhnout na barokní šlechtické a zejména dvorské prostředí jako takové.

R. Smíšek se přitom pohybuje na emocionálně tenkém ledě negativních historických stereotypů (pobělohorská cizácká katolická šlechta spolupracující s Habsburky) a náležitě se od nich distancuje s patrnou snahou po rehabilitaci, nicméně současný odborný text se zpravidla vyhýbá klasifikaci „objektivní“ a „subjektivní“ (výklad), spíše zkoumá dobovou podmíněnost a sociokulturní parametry jednotlivých interpretací („objektivní přístup“ Pekaře a Kalisty s. 26). Jiným nesnadným oříškem je dělba textu mezi dvě prolínající se témata, jež nicméně vyžadují poněkud odlišné výkladové postupy a vztaženou metodiku, totiž sledování kariérních strategií jednotlivých šlechticů-dvořanů a otázku struktury a funkcí evropského barokního dvora jako složitého a hierarchizovaného organismu. Pro obě polohy našel autor dostatek inspirace v novodobé zahraniční historiografii, jejich funkční propojení zvládl uspokojivě bez výraznějšího tříštění výkladu, s důsledným upřednostněním první linie.

Práci uvádí důkladná analýza moderního bádání o raně novověké šlechtě a dvoru v kontextu raně novověké společnosti, v níž autor prokázal suverénní znalost teoreticko-metodologické osnovy tématu i jejich konkrétních aplikací v současném evropském dějepisectví. K domácím autorů by bylo možno připojit zásadami ediční řady bohužel okleštěný, nicméně zasvěcený a nepochybně první domácí životopis císaře Leopolda I. od J. Mikulce, který – z poznámek soudě – autor zná, a studie M. Kováře k dvorským frakcím a „kabalám“ na příkladu pozdních Stuartovců, využití i v knižním vydání (odkaz by patřil do pozn. 129). Hodnocení práce P. Matějíka vykazuje jistou nedůslednost – metodologický základ a formulování badatelských priorit či náhodně sesbírané střípečky? (s. 29, 31). Skutečně imponující je ovšem dále charakterizovaná heuristická základna práce, k jejímuž využití autor zvládl účtyhodnou řadu evropských jazyků (vedle latiny a němčiny italština, španělština,

všechny tyto atributy úspěšné kariéry patří mezi základní pravidla funkce evropské civilizace (a nejen jí). Spíše než autorské ritualizované úkony (obecně platné tvrzení podepřené odkazy na ikonické autory) v textu upoutají doklady konkrétní historické reality, které umožňují další interpretaci, konceptualizaci a určitou míru zobecnění. Tak jako jiné nedávné případy historické typologie (Jan Nikodém Mařan J. Hrdličky), i R. Smíšek provedená rekonstrukce modelu kariérního rekatolizačního šlechtice jakoby potvrzovala zažitá klíšé (ovšem s odlišnými hodnotícími znaménky): budoucí habsburský dvořan byl již církevní (jezuitskou) výchovou systematicky veden k účelovému pokrytectví (91) a prospěchářství, veškeré lidské vztahy od rodinných po společenské podřizoval promyšleným kariérním cílům, loajalitu a službu císařské rodině povýšil nad jakékoli jiné hodnoty a obětoval jim životní kvality (volba partnera, zdraví), poměry na dvoře představovaly jeho hlavní a dokonce jediný zájem, odborné předpoklady pro výkon úřadů zcela zastínila protekce a přímluva (66, 78). Dokonce proslulá barokní zbožnost hrála ve výchově roli pouhé nezbytné dekorace v kariéře, jež jednoznačně upřednostňovala vykalkulované a praxí prověřené přístupy (79, 105).

Autor předkládá množství cenných informací ze všech oblastí, jimž se věnuje, nicméně čtenáře záhy napadne, že vzhledem k zvládnutí obrovské heuristické základny R. Smíšek poněkud nadměrně trátí síly a místo na rozvádění sociologizujících obecností na úkor vlastní historické reality, kterou z pramenů vyčetl. Značná část vytěžených citací (většinou symbolicky odsouzených pod čáru do poznámkového aparátu) slouží nikoli k rozehrání interpretačních možností a jako podklad pro vyvozování závěrů, nýbrž jako doklad, ilustrace uvedeného obecného konstatování či metodologické poučky, a vlastně dodávají jakési jejich dobové převyprávění. To je bezesporu dáno do značné míry právě obsáhlostí heuristiky, jež nedovolí postup typický pro *case studies*, nicméně jednoznačný příklon k dedukci v sobě skrývá určitá nebezpečí. Vzhledem k tomu, že je konkrétním historickým výpovědím přidělena tato podpůrná role a ilustrativní role, je autor nucen přejít četné zajímavé momenty, které by si samy o sobě zasloužily bližší osvětlení, neboť otevírají dveře k dalším otázkám po povaze dobové kulturní a sociální tkáně a snad by i prohloubily plasticitu dvorského portrétu. K nim patří např. vztah „ideálního dvořana“ a reality a míra tolerance odchýlného chování (případ Adama z Questenburku 404; diskurs disciplinace je v práci vcelku pomínut, i když látka k němu takřka hmatatelně vybízí). Je možno o dvorských frakcích sklonku 17. st. hovořit jako o politických skupinách (251)? – autorem uvedené dokumenty (270) i novodobé závěry hovoří o dvorských klikách. Sloužila dvorská symbolika skutečně jako „poselství masám“ (346)?; pokud po roce 1620 tíhla šlechtická reprezentace i prezentace pouze k sídelním městům, jaký smysl mělo budování nákladných a výstavných venkovských sídel (411n.)? Skutečně veškerý životní styl šlechty, i provinční a venkovské, určoval vídeňský dvůr (80)? Do jaké míry? Z hlediska širšího koncepčního záběru - osvětlení vztahů a funkcí barokních elit - pak vyvstává otázka, řešená V. Bůžkem na příkladu Ferdinanda Štýrského, nakolik měl panovník sám z nejrůznějších politických a mocenských důvodů (informace, dohled, výraz respektu) zájem na trvalém zastoupení „provinčních“ šlechticů u dvora.

Co se týče komunikace, jistě by bylo nereálné požadovat textovou analýzu a jazykovou dekonstrukci tisíců dopisů, jež R. Smíšek prostudoval. Tento rozsah fakticky znemožňuje reflektovat např. zajímavý problém vnitřní strukturace kariérní šlechtické komunikace (vrstvení textu do rovin, používání literárních a slohotvorných nástrojů, volba manipulativních strategií podle adresáta). Bližší pozornost by si snad zasloužila otázka, kolik z opakovaných formulí bylo použito v roli ritualizovaných klíšé

všechny tyto atributy úspěšné kariéry patří mezi základní pravidla funkce evropské civilizace (a nejen jí). Spíše než autorské ritualizované úkony (obecně platné tvrzení podepřené odkazy na ikonické autory) v textu upoutají doklady konkrétní historické reality, které umožňují další interpretaci, konceptualizaci a určitou míru zobecnění. Tak jako jiné nedávné případy historické typologie (Jan Nikodém Mařan J. Hrdličky), i R. Smíškem provedená rekonstrukce modelu kariérního rekatolizačního šlechtice jakoby potvrzovala zažitá klíšé (ovšem s odlišnými hodnotícími znaménky): budoucí habsburský dvořan byl již církevní (jezuitskou) výchovou systematicky veden k účelovému pokrytectví (91) a prospěchářství, veškeré lidské vztahy od rodinných po společenské podřizoval promyšleným kariérním cílům, loajalitu a službu císařské rodině povýšil nad jakékoli jiné hodnoty a obětoval jim životní kvality (volba partnera, zdraví), poměry na dvoře představovaly jeho hlavní a dokonce jediný zájem, odborné předpoklady pro výkon úřadů zcela zastínila protekce a přímluva (66, 78). Dokonce proslulá barokní zbožnost hrála ve výchově roli pouhé nezbytné dekorace v kariéře, jež jednoznačně upřednostňovala vykalkulované a praxí prověřené přístupy (79, 105).

Autor předkládá množství cenných informací ze všech oblastí, jimž se věnuje, nicméně čtenáře záhy napadne, že vzhledem k zvládnutí obrovské heuristické základny R. Smíšek poněkud nadměrně trátí síly a místo na rozvádění sociologizujících obecností na úkor vlastní historické reality, kterou z pramenů vyčetl. Značná část vytěžených citací (většinou symbolicky odsouzených pod čáru do poznámkového aparátu) slouží nikoli k rozehrání interpretačních možností a jako podklad pro vyvozování závěrů, nýbrž jako doklad, ilustrace uvedeného obecného konstatování či metodologické poučky, a vlastně dodávají jakési jejich dobové převyprávění. To je bezesporu dáno do značné míry právě obsáhlostí heuristiky, jež nedovolí postup typický pro *case studies*, nicméně jednoznačný příklon k dedukci v sobě skrývá určitá nebezpečí. Vzhledem k tomu, že je konkrétním historickým výpovědím přidělena tato podpůrná role a ilustrativní role, je autor nucen přejít četné zajímavé momenty, které by si samy o sobě zasloužily bližší osvětlení, neboť otevírají dveře k dalším otázkám po povaze dobové kulturní a sociální tkáně a snad by i prohloubily plasticitu dvorského portrétu. K nim patří např. vztah „ideálního dvořana“ a reality a míra tolerance odchýlného chování (případ Adama z Questenburku 404; diskurs disciplinace je v práci vcelku pominut, i když látka k němu takřka hmatatelně vybízí). Je možno o dvorských frakcích sklonku 17. st. hovořit jako o politických skupinách (251)? – autorem uvedené dokumenty (270) i novodobé závěry hovoří o dvorských klikách. Sloužila dvorská symbolika skutečně jako „poselství masám“ (346)?; pokud po roce 1620 tíhla šlechtická reprezentace i prezentace pouze k sídelním městům, jaký smysl mělo budování nákladných a výstavných venkovských sídel (411n.)? Skutečně veškerý životní styl šlechty, i provinční a venkovské, určoval vídeňský dvůr (80)? Do jaké míry? Z hlediska širšího koncepčního záběru - osvětlení vztahů a funkcí barokních elit - pak vyvstává otázka, řešená V. Bůžkem na příkladu Ferdinanda Štýrského, nakolik měl panovník sám z nejrůznějších politických a mocenských důvodů (informace, dohled, výraz respektu) zájem na trvalém zastoupení „provinčních“ šlechticů u dvora.

Co se týče komunikace, jistě by bylo nereálné požadovat textovou analýzu a jazykovou dekonstrukci tisíců dopisů, jež R. Smíšek prostudoval. Tento rozsah fakticky znemožňuje reflektovat např. zajímavý problém vnitřní strukturace kariérní šlechtické komunikace (vrstvení textu do rovin, používání literárních a slohotvorných nástrojů, volba manipulativních strategií podle adresáta). Bližší pozornost by si snad zasloužila otázka, kolik z opakovaných formulí bylo použito v roli ritualizovaných klíšé

dobové epistolografie a kolik jich neslo individuální meritorní informaci. Nakolik bylo rutinou a konvencí i psaní doporučujících dopisů (222)? Oslavy panovníka, výrazy loajality a detailní popis dvorského dění v korespondenci vnukají otázku, nakolik byly dopisy určeny k šíření do další (vertikální) komunikační sítě.

Na závěr uvádím jednu připomínku obecnějšího charakteru. Autor opatřil poznámkou s odkazy na nejrůznější literaturu téměř každou větu (celkem přes 3000). Protože R. Smíšek pracuje s řadou pojmů a témat v novodobé evropské historiografii (antropologii, sociologii, etnografií) velmi frekventovaných - identity, symboly, rituály, kariérní strategie, vzdělání, stáří, šlechta, dvůr atd., vede snaha o vyčerpávající odkazovou úplnost k značnému - a nakonec kontraproduktivnímu - přetížení textu. Doprovodný aparát tak nabývá neúměrně na objemu a pro čtenáře se stává nepřehledným, jeho praktická využitelnost klesá. Domnívám se, že úvodní rozbor literatury, na jejímž základě autor formuloval svůj teoretický a metodologický přístup, popřípadě z níž převzal východiska či dílčí závěry, pro účely práce zcela vyhovuje.

U některých odkazů není pak zcela zřejmé, jak text a odkazovaná práce bezprostředně souvisejí (např. 345/1926). Není zřejmá motivace odkazu na Bibli kromě svědectví o autorově vnitřním krédu (416/2334, 418/2349), podobně vybočující se mi jeví odvolání na Francise Bacona, který s výkladem nijak nesouvisí (ani časově, zemřel 1626), jako experta na hodnotu přátelství (424/2389). Naopak za přirozený omyl v disertaci pracující s tak rozsáhlou pramennou základnou a tak náročné na systematickou pozornost považuji opakování téže formulace v textu a v poznámkách (423), textové recidivy (75-77), duplicitní informace v různých kontextech, vždy uváděné jako novum (případ Offrediho, záporný vliv španělského dvora Marie Terezie) či neúplný a v soupisu neidentifikovaný odkaz (423/2383).

Uvedené otázky a připomínky slouží především jako možné podněty pro autora a jeho další vědeckou práci. Z nich bych zdůraznila především větší důraz na analýzu, interpretaci a konceptualizaci z archivů vytěžených textů na úkor ilustrace tezí převzatých z teoretických modelů, postupy, jež mohou dále přispět k osvětlení a pochopení vnitřních vztahů a funkcí barokních elit. Neobyčejná badatelská píle R. Smíška a jeho mimořádné jazykové předpoklady, stejně jako nepopiratelná dispozice identifikovat a exploatovat rozsáhlý pramenný materiál, znalost soudobé metodologie a schopnost aplikovat ji na vlastní výzkum pro to vytvářejí nejlepší předpoklady. Předkládanou disertací, která odpovídá veškerým požadavkům na vědeckou monografii, prokázal R. Smíšek schopnost kvalitní vědecké práce, založené na vynikající heuristice a schopnosti dedukce, a plně ji doporučuji k obhajobě.

12. září 2007

Prof. PhDr. Svatava Raková, CSc.